

VAKARŲ BALKANAI

ES yra parengusi paramos laipsniškai Vakarų Balkanų šalių integracijai į Sąjungą politiką. 2013 m. liepos 1 d. Kroatija tapo pirmąja prie ES prisijungusia šalimi iš septynių Vakarų Balkanų šalių, o Juodkalnija, Serbija, Šiaurės Makedonijos Respublika ir Albanija yra oficialios šalys kandidatės. Su Juodkalnija ir Serbija stojimo derybos pradėtos ir atidaryti derybų skyriai, o Bosnija ir Hercegovina bei Kosovas yra potencialios šalys kandidatės.

TEISINIS PAGRINDAS

- Europos Sąjungos sutarties (ES sutarties) V antraštinė dalis: ES išorės veiksmai;
- Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 207 straipsnis: tarptautiniai prekybos susitarimai;
- ES sutarties 49 straipsnis: prašymo teikimo ir narystės kriterijai.

TIKSLAI

ES siekia Vakarų Balkanuose skatinti taiką, stabilumą ir ekonominį vystymąsi ir atverti integracijos į ES perspektyvą.

BENDROSIOS APLINKYBĖS

1999 m. ES pradėjo stabilizacijos ir asociacijos procesą (SAP), kuris yra ES ir regiono šalių santykių palaikymo pagrindas, ir priėmė stabilumo paktą – platesnę iniciatyvą, įtraukiančią visus svarbiausius tarptautinius subjektus. 2008 m. stabilumo paktą pakeitė Regioninio bendradarbiavimo taryba. 2003 m. Europos Vadovų Taryba per susitikimą Salonikuose dar kartą patvirtino, kad visos SAP šalys yra potencialios kandidatės stoti į ES. Ši europinė perspektyva buvo dar kartą patvirtinta 2018 m. vasario mėn. Komisijos Vakarų Balkanų strategijoje ir Sofijos deklaracijoje po 2018 m. gegužės 17 d. Bulgarijos sostinėje įvykusio ES ir Vakarų Balkanų šalių aukščiausiojo lygio susitikimo.

PRIEMONĖS

A. Stabilizacijos ir asociacijos procesas (SAP)

1999 m. pradėtas SAP yra strateginis paramos laipsniškam Vakarų Balkanų šalių suartėjimui su ES pagrindas. Ši politika grindžiama dvišaliais sutartiniais santykiais, finansine parama, politiniu dialogu, prekybos ryšiais ir regionų bendradarbiavimu.

Sutartiniai santykiai užmezgami sudarant stabilizacijos ir asociacijos susitarimus (SAS). Juose numatytas politinis ir ekonominis bendradarbiavimas ir laisvosios prekybos zonų su atitinkamomis šalimis sukūrimas. Vadovaujantis bendrais demokratijos principais, žmogaus teisėmis ir teisinės valstybės principu pagal kiekvieną stabilizacijos ir asociacijos susitarimą sukuriama nuolatinė bendradarbiavimo struktūra. Stabilizacijos ir asociacijos taryba kartą per metus susitinka ministrų lygmeniu ir prižiūri atitinkamo susitarimo taikymą ir įgyvendinimą. Jai padeda Stabilizacijos ir asociacijos komitetas. Galiausiai Stabilizacijos ir asociacijos parlamentinis komitetas užtikrina Vakarų Balkanų šalių parlamentų ir Europos Parlamento bendradarbiavimą.

2016 m. balandžio mėn. įsigaliojus stabilizacijos ir asociacijos susitarimui su Kosovu, šiuo metu galioja stabilizacijos ir asociacijos susitarimai su visomis Vakarų Balkanų šalimis kandidatėmis ir potencialiomis šalimis kandidatėmis. Kalbant apie Kosovą, SAS bus tik ES susitarimas, kurio valstybės narės neturi ratifikuoti (penkios valstybės narės nepripažįsta Kosovo kaip nepriklausomos valstybės). SAS nustatyti prekybos ir su ja susiję aspektai įtraukiami į laikinuosius susitarimus. Jie paprastai įsigalioja netrukus po pasirašymo, nes prekyba priklauso išimtinai ES kompetencijai.

B. Stojimo procesas

Prašymą įstoti į ES pateikusios šalys turi atitikti politinius Kopenhagos kriterijus (žr. faktų suvestinę „Sajungos plėtra“). Kai šaliai suteikiamas kandidatės statusas, ji pereina iš vieno proceso etapo į kitą nuo jos pačios daromos pažangos ir pasiektų rezultatų priklausančia sparta.

Šalis kandidatė turi priimti ir įgyvendinti visus ES teisės aktus (*acquis communautaire*). Komisija apie pažangą praneša savo metinėse šalies ataskaitose. Visus svarbius sprendimus nuo derybų pradžios iki pabaigos vienbalsiai priima Taryba. Prieš visoms susitariančiosioms valstybėms ratifikuojant Stojimo sutartį, jai turi pritarti Parlamentas ir Taryba.

Šalys kandidatės ir potencialios šalys kandidatės gauna finansinę paramą, kad vykdytų reikiamas reformas. Nuo 2007 m. ES pasirengimo narystei pagalba teikiama naudojant vieną bendrą priemonę – Pasirengimo narystei pagalbos priemonę (PNPP).

Dauguma šalių kandidačių ir potencialių šalių kandidačių taip pat gali dalyvauti ES programose.

C. Regioninis bendradarbiavimas

Europos integracija ir regioninis bendradarbiavimas yra glaudžiai susiję. Vienas iš pagrindinių SAP tikslų yra paskatinti regiono šalis bendradarbiauti tarpusavyje daugelyje sričių, įskaitant tokias sritis kaip baudžiamasis persekiojimas už karo nusikaltimus, sienų klausimai, pabėgėliai ir kova su organizuotu nusikalstamumu. Konkreti PNPP sudėtinė dalis yra skirta regioniniam bendradarbiavimui ir tarpvalstybinėms programoms.

Sarajeve būstinę turinti Regioninio bendradarbiavimo taryba (RBT) veikia pagal Pietryčių Europos šalių bendradarbiavimo proceso (SEECF) gaires. RBT tikslas – remti savo ES nepriklausančių narių siekius, susijusius su Europa ir euroatlantiniais santykiais, ir plėtoti bendradarbiavimą tokiose srityse kaip ekonominis ir socialinis vystymasis, energetika ir infrastruktūra, teisingumas ir vidaus reikalai,

bendradarbiavimas saugumo srityje, žmogiškojo kapitalo plėtojimas ir parlamentiniai ryšiai. ES ir daugelis pavienių valstybių narių remia RBT ir dalyvauja jos veikloje.

Kita svarbi regioninė iniciatyva yra Vidurio Europos laisvosios prekybos susitarimas (VELPS). Be to, Vakarų Balkanų šalys dalyvauja kai kuriose regioninėse programose.

D. Bevizis režimas

Be vizų Šengeno erdvėje nuo 2009 m. gruodžio mėn. leista keliauti buvusiosios Jugoslavijos Respublikos Makedonijos (dabar – Šiaurės Makedonijos Respublika), Juodkalnijos ir Serbijos, o nuo 2010 m. lapkričio mėn. – Albanijos ir Bosnijos ir Hercegovinos piliečiams. 2012 m. sausio mėn. pradėtas dialogas su Kosovu dėl vizų režimo liberalizavimo. 2018 m. liepos mėn. Komisija patvirtino, kad Kosovas atitiko paskutinį kriterijų. 2018 m. rugsėjo mėn. Parlamentas nusprendė imtis tolesnių veiksmų ir pradėti tarpinstitucines derybas, kurios tebevyksta.

DABARTINĖ PADĖTIS

A. Albanija

Albanija prašymą dėl narystės ES pateikė 2009 m. balandžio 28 d. 2012 m. Komisija pažymėjo, kad padaryta didelė pažanga, ir rekomendavo suteikti šaliai kandidatės statusą, jeigu ji įvykdys dar neįvykdytas reformas. Ši sąlyga buvo įvykdyta prieš 2013 m. birželio mėn. šalies parlamento rinkimus. 2013 m. spalio mėn. Komisija vienareikšmiškai rekomendavo suteikti Albanijai šalies kandidatės stoti į ES statusą ir šis statusas jai buvo suteiktas 2014 m. birželio mėn. Atsižvelgdama į šalies pažangą, Komisija savo 2016 m. ir 2018 m. ataskaitose rekomendavo pradėti derybas su Albanija. 2018 m. birželio mėn. Taryba sutiko, kad 2019 m. birželio mėn. būtų galima pradėti stojimo derybas su Albanija, jeigu bus įvykdytos būtinos sąlygos.

B. Bosnija ir Hercegovina

Bosnija ir Hercegovina yra potenciali šalis kandidatė. Pasibaigus deryboms dėl SAS, jis pasirašytas 2008 m. birželio mėn., tačiau jo įsigaliojimas sustabdytas visų pirma dėl to, kad šalis neįgyvendino svarbaus Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimo. ES atnaujinus poziciją dėl šios šalies ir daugiau dėmesio skiriant ekonomikos valdymui, buvo sudarytos sąlygos SAS įsigaliojoti 2015 m. birželio 1d., kur kas vėliau nei buvo numatyta. 2016 m. vasario 15 d. šalis pateikė savo paraišką dėl narystės. Šiuo metu Komisija rengia nuomonę remdamasi Bosnijos ir Hercegovinos atsakymais į išsamų klausimą. Tačiau dėl Bosnijos ir Hercegovinos parlamento negebėjimo susitarti dėl darbo tvarkos taisyklių, kuriomis reglamentuojami jo susitikimai su Europos Parlamentu (dukart per metus), nuo 2015 m. lapkričio mėn. tokių posėdžių neįvyko. Taip Bosnija ir Hercegovina pažeidžia SAS.

C. Šiaurės Makedonijos Respublika

Buvusioji Jugoslavijos Respublika Makedonija (dabar – Šiaurės Makedonijos Respublika) prašymą dėl narystės ES pateikė 2004 m. kovo mėn., o 2005 m. gruodžio mėn. jai suteiktas ES šalies kandidatės statusas. Tačiau derybos negali būti pradėtos iš esmės dėl ginčo su Graikija dėl šalies teisės naudoti pavadinimą „Makedonija“. Šis ginčas buvo sėkmingai išspręstas 2019 m. vasario mėn. įsigaliojusi Prespos susitarimu dėl naujojo šalies pavadinimo – Šiaurės Makedonija. Nuo 2009 m. Komisija

nuolat rekomendavo pradėti stojimo derybas su šia šalimi ir šią rekomendaciją visada rėmė Parlamentas. 2018 m. birželio mėn. Taryba sutiko, kad 2019 m. birželio mėn. būtų galima pradėti stojimo derybas su Šiaurės Makedonija, jeigu bus įvykdytos būtinos sąlygos.

D. Kosovas

Kosovas, kaip ir Bosnija ir Hercegovina, yra potenciali šalis kandidatė stoti į ES. 2008 m. vasario mėn. ji vienašališkai paskelbė savo nepriklausomybę. Kosovo nepriklausomybės nepripažino tik penkios valstybės narės (Kipras, Graikija, Rumunija, Slovakija ir Ispanija). Regione Kosovo nepripažino Serbija ir Bosnija ir Hercegovina. 2012 m. birželio mėn. buvo parengtas vizų režimo liberalizavimo veiksmų planas. 2018 m. liepos mėn. Komisija patvirtino, kad Kosovas atitiko paskutinį kriterijų. 2018 m. rugsėjo mėn. Europos Parlamentas nusprendė imtis tolesnių veiksmų ir pradėti tarpinstitucines derybas, kurios tebevyksta. 2013 m. balandžio mėn. Belgradui ir Prištinai pasiekus svarbų susitarimą dėl santykių normalizavimo (Briuselio susitarimą), Europos Vadovų Taryba 2013 m. birželio mėn. nusprendė pradėti derybas dėl SAS su Kosovu. SAS įsigaliojo 2016 m. balandžio 1 d. Būsima Kosovo, kaip ir Serbijos, integracija į ES išlieka glaudžiai susijusi su tolesniu aukšto lygio Kosovo ir Serbijos dialogu, kurį padeda vykdyti ES ir kuris turėtų atvesti iki išsamaus teisiškai įpareigojančio susitarimo dėl santykių normalizavimo.

E. Juodkalnija

2006 m. nepriklausomybę įgijusi Juodkalnija 2008 m. gruodžio mėn. pateikė paraišką dėl narystės ES. 2010 m. gruodžio mėn. Juodkalnijai suteiktas šalies kandidatės statusas, o stojimo derybos pradėtos 2012 m. birželio mėn. Vadovaujantis ES naujuoju požiūriu į stojimo procesą, 2013 m. gruodžio mėn. pradiniu derybų etapu atidaryti svarbiausi teisinės valstybės skyriai (23 skyrius dėl teismų reformos ir pagrindinių teisių ir 24 skyrius dėl teisingumo, laisvės ir saugumo). Iki 2018 m. pabaigos atidaryti 32 iš 35 derybų su Juodkalnija skyrių. 2018 m. vasario mėn. Komisija paskelbė naują Vakarų Balkanų strategiją, kurioje teigiama, kad Juodkalnija (ir Serbija) galėtų įstoti į ES iki 2025 m., tačiau pripažįstama, kad ši perspektyva „itin plataus užmojo“.

F. Serbija

Serbija prašymą dėl narystės ES pateikė 2009 m. gruodžio mėn., o 2012 m. kovo mėn., po to, kai Belgradas ir Priština susitarė dėl regioninio atstovavimo Kosovui, jai suteiktas šalies kandidatės statusas. Stojimo derybos oficialiai buvo pradėtos 2014 m. sausio 21 d. 2015 m. gruodžio mėn. atidaryti pirmieji du derybų skyriai, įskaitant skyrių dėl santykių su Kosovu normalizavimo. Pagrindiniai skyriai dėl teisinės valstybės principų – 23 ir 24 skyriai – atidaryti liepos 18 d. Iki 2018 m. pabaigos atidaryta iš viso 16 skyrių. 2018 m. vasario mėn. Komisija paskelbė naują Vakarų Balkanų strategiją, kurioje teigiama, kad Serbija (ir Juodkalnija) galėtų įstoti į ES iki 2025 m., tačiau pripažįstama, kad ši perspektyva „itin plataus užmojo“. Būsima Kosovo, kaip ir Serbijos, integracija į ES išlieka glaudžiai susijusi su tolesniu aukšto lygio Kosovo ir Serbijos dialogu, kurį padeda vykdyti ES ir kuris turėtų atvesti iki išsamaus teisiškai įpareigojančio susitarimo dėl santykių normalizavimo.

EUROPOS PARLAMENTO VAIDMUO

Parlamentas visapusiškai dalyvauja Stabilizacijos ir asociacijos procese ir sudarant bet kokį SAS privaloma gauti EP pritarimą (SESV 218 straipsnio 6 dalis). Parlamentas taip pat turi pritarti bet kokiam naujam stojimui į ES (ES sutarties 49 straipsnis). Be to, naudodamasis savo įgaliojimais biudžeto srityje, jis daro tiesioginę įtaką numatant sumas, skiriamas Pasirengimo narystei pagalbos priemonei finansuoti. Europos Parlamento Užsienio reikalų komitetas skiria nuolatinius pranešėjus visų šalių kandidačių ir potencialių šalių kandidačių klausimais. Parlamentas išreiškia savo poziciją dėl plėtros, teikdamas metines rezoliucijas, kuriomis reaguoja į naujausias Komisijos rengiamas šalių kandidačių ir potencialių šalių kandidačių pažangos ataskaitas. Ne mažiau svarbu ir tai, kad Parlamentas palaiko reguliarius dvišalius santykius su Vakarų Balkanų šalių parlamentais per savo delegacijas, kurios su kolegomis vidutiniškai dukart per metus aptaria aktualius SAP ir stojimo į ES proceso klausimus.

André De Munter
04/2019

